

ACTA HISTRIAE
33, 2025, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

33, 2025, 4

KOPER 2025

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 33, leto 2025, številka 4

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Paolo Broggio (IT), Stuart Carroll (UK), Àngel Casals Martínez (ES), Alessandro Casellato (IT), Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, Urška Lampe, Amanda Madden (USA), John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Aleš Maver, Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Jeppe Büchert Netterstrøm (DK), Žiga Oman, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povolito (IT), Marijan Premovič (MNE), Colin Rose (CA), Vida Rožac Darovec, Tamara Scheer (AT), Polona Tratnik, Boštjan Udovič, Marta Verginella, Nancy M. Wingfield (USA), Salvatore Žitko.

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Žiga Oman, Urška Lampe, Boštjan Udovič, Jasmina Rejec

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Cecilia Furioso Cenci (it.), Žiga Oman (angl.), Petra Berlot (angl./it.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Žiga Oman (angl., slo.), Cecilia Furioso Cenci (it.), Karry Close (ang.), Yuri Barron (angl.)

**Založnika/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijska 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; https://zdjp.si/en/p/actahistriae/

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research and Innovation Agency

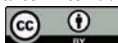
**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Horus kot jezdec, ki premaga zle sile. Egipt, 4. stoletje n. št. / Horus come cavaliere che sconfigge le forze del male. Egitto, IV secolo d.C. / Horus as a horseman defeating evil forces. Egypt, fourth century AD (source: Wikimedia Commons).

Redakcija te številke je bila zaključena 30. decembra 2025.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY 4.0.

Navedila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <http://zdjp.si/en/>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Polona Tratnik: Saint George, the Dragon Slayer: Sacralized Violence and the Allegorical Union of Sacred and Secular Power	617
<i>San Giorgio, l'uccisore di draghi: violenza sacralizzata e unione allegorica di potere sacro e secolare</i>	
<i>Sveti Jurij, ubijalec zmaja: posvečeno nasilje in alegorična združitev posvetne in cerkvene oblasti</i>	
Jelena Đurišić: Criminal Offences Against Life, Limb, and Property in Kotor (Fifteenth to Seventeenth Century)	669
<i>Delitti contro la persona e il patrimonio commessi a Cattaro (XV–XVII secolo)</i>	
<i>Kazniva dejanja zoper življenje, telo in premoženje v Kotorju (15.–17. stoletje)</i>	
Erdal Çiftçi & Hakan Kaya: State-Making in the Ottoman Periphery: Tanzimat Reforms in the Sanjak of Bayezid in the Mid-Nineteenth Century	691
<i>La creazione dello stato nella periferia ottomana: le riforme del Tanzimat nel sangiacato di Bayezid a metà del XIX secolo</i>	
<i>Izgradnja države na osmanski periferiji: tanzimatske reforme v sandžaku Bajezid sredi 19. stoletja</i>	
Aleš Maver, Manica Godec Čizmarevič & Miro Hribernik: Jan Šedivý kot posrednik med slovensko in belorusko ter ukrajinsko kulturo	721
<i>Jan Šedivý come mediatore tra la cultura slovena e quella bielorusa e ucraina</i>	
<i>Jan Šedivý as a Mediator between Slovenian and Belarusian and Ukrainian Cultures</i>	
Gorazd Bajc & Veronika Mešić: Sodne obravnave mladoletnic, žrtev spolnih zlorab, pred okrožnimi sodišči Maribor, Murska Sobota in Celje v obdobju med letoma 1930 in 1941	741
<i>Processi per violenza sessuale sulle minorenni davanti ai tribunali distrettuali di Maribor, Murska Sobota e Celje, 1930–1941</i>	
<i>Court Hearings on Sexual Violence against Female Minors by the District Courts of Maribor, Murska Sobota, and Celje, 1930–1941</i>	

Kaja Mujdrica: *Le printemps slovène – vent de liberté sur la Slovénie.*

Francoski pogled na politične in družbene razmere
v Socialistični republiki Sloveniji, 1987–1988 767
Le printemps slovène – vent de liberté sur la Slovénie.
Il punto di vista francese sulla situazione politica e sociale
in Repubblica socialista di Slovenia, 1987–1988
Le Printemps Slovène – Vent de Liberté sur la Slovénie.
A French Perspective on the Political and Social Situation
in the Socialist Republic of Slovenia, 1987–88

Janez Osojnik: Pogled britanske diplomacije na slovenske secesionistične
težnje ob koncu osemdesetih let in na slovenski plebiscit 793
Il punto di vista della diplomazia britannica sulle
aspirazioni secessioniste slovene alla fine
degli anni Ottanta e sul plebiscito sloveno
The Perception of British Diplomacy on Slovenian Secessionist T
endencies in the Late 1980s and on the Slovenian Plebiscite

POROČILA

RELAZIONI

REPORTS

Angelika Ergaver: Conference Report on International Symposium:
Justifying Interpersonal Violence in Early Modern Europe
(Online, 23 April 2025) 817

Veronika Kos: Conference Report on *12th Istrian History Biennale:*
International Scientific Conference: Violentia, conflictus, aggressio...
Violence in the History of the Adriatic, 22–24 May 2025, Poreč/Parenzo 821

Cecilia Furioso Cenci: Conference Report on the 23rd International
Oral History Association Conference *Re-Thinking Oral History*,
16–19 September 2025, Krakow 827

OCENE

RECENSIONI

REVIEWS

Štefan Hadalin: *Zajc, Marko, Smiljanić, Ivan & Meta Remec:*
SAMOMOR MED SIMPTOMOM IN METAFORO.
Ljubljana,: Inštitut za novejšo zgodovino,
2025, 187 strani. 837

POGLED BRITANSKE DIPLOMACIJE NA SLOVENSKE SECESIONISTIČNE TEŽNJE OB KONCU OSEMDESETIH LET IN NA SLOVENSKI PLEBISCIT

Janez OSOJNIK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: janez.osojnik1@um.si

IZVLEČEK

Članek na podlagi analize neobjavljenih arhivskih virov, ki jih hrani Britanski državni arhiv (The National Archives) v Londonu, in najbolj relevantne znanstvene literature obravnava pogled britanske diplomacije na zaznavanje odcepitvenih tendenc v Republiki Sloveniji med letoma 1988 in 1990 ter na plebiscit, izvedenim 23. decembra 1990. Britanska diplomacija je izpostavljala slovensko naklonjenost decentralizaciji Jugoslavije in njenemu preoblikovanju na konfederalni osnovi, s čimer je simpatizirala tudi sama. Jeseni 1990 je britanska zunanja politika poznala osnovne informacije o obeh plebiscitnih pobudah, a jima ni posvečala pretirane pozornosti. Aktivnosti v Republiki Sloveniji je obravnavala v kontekstu dogajanja v jugoslovanski državi.

Ključne besede: plebiscit, diplomacija, Velika Britanija, Slovenija, razpad Jugoslavije

IL PUNTO DI VISTA DELLA DIPLOMAZIA BRITANNICA SULLE ASPIRAZIONI SECESSIONISTE SLOVENE ALLA FINE DEGLI ANNI OTTANTA E SUL PLEBISCITO SLOVENO

SINTESI

L'articolo, basandosi sull'analisi delle fonti d'archivio non pubblicate, conservate presso l'archivio nazionale britannico di Londra (The National Archives), e dei lavori storiografici più rilevanti, esamina il punto di vista della diplomazia britannica in merito alla percezione delle tendenze secessioniste nella Repubblica di Slovenia tra il 1988 e il 1990 e riguardo al plebiscito del 23 dicembre 1990. La diplomazia della Gran Bretagna aveva posto l'accento sulla propensione slovena per la decentralizzazione della Jugoslavia e la sua trasformazione confederale, auspicata anche dalla diplomazia britannica. Nell'autunno del 1990, la diplomazia di Londra era a conoscenza delle informazioni essenziali relative alle due iniziative plebiscitarie, ma non vi prestò particolare attenzione. Considerava infatti le attività nella Repubblica di Slovenia nel contesto più ampio degli avvenimenti che riguardavano tutto lo Stato jugoslavo.

Parole chiave: plebiscito, diplomazia, Gran Bretagna, Slovenia, dissoluzione della Jugoslavia

UVOD¹

Obdobje razpada Jugoslavije in osamosvojitve Republike Slovenije je v historiografiji že zelo dobro raziskano, bodisi v obliki pregledov (prim. Ramet, 2002; Repe, 2002a; Pesek, 2007, 2012; Jović, 2009; Valič Zver, 2013) bodisi avtorji obravnavajo točno določeno tematiko znotraj tega obdobja (prim. Friš, 2001; Repe, 2002b, 2017 Radan, 2003; Jović, 2007; Možina, 2007; Gabrič, 2012; Repe & Kerec, 2017; Šela & Friš, 2017; Udovič, 2017; Ramet, 2018; Bajc, Osojnik & Friš, 2019; Piškurić, 2021; Šela, 2021; Gabrič, 2022; Griesser-Pečar, 2022; Göncz, 2022; Kerec, 2022; Kladnik, 2022; Lazarevič & Rendla, 2022; Piškurić, 2022; Repe, 2022; Šela, 2023; Šela, 2024; Ramšak, 2024). Ta dela temeljijo zlasti na neobjavljenem in objavljenem arhivskem gradivu, ki je nastalo na tleh bivše jugoslovanske države, kot tudi časopisnem gradivu, spominih, dnevnikih, ustnih pričevanjih takratnih političnih akterjev ipd. razen redkih izjem (Ramet, 2003; Radeljić, 2012; Zupančič, 2016; Gonzáles Villa, 2017a; 2017b; Bajc & Osojnik, 2020; Udovič, 2022; Mujdrica & Bajc, 2024) pa ni raziskav, ki bi upoštevale gradivo, nastalo v drugih državah Evrope in sveta, in sicer v državah, ki so pomembno prispevale k oblikovanju svetovne politike ob koncu hladne vojne. V pričujočem članku bomo tako pod drobnogled vzeli pogled ene od teh držav, to je Velike Britanije, katere pomen v svetovni politiki je bil sicer manjši kot v večini prejšnjih obdobij 20. stoletja, po drugi strani pa je bila še vedno njena pomembna akterka in je bila o dinamikah dogajanja v Jugoslaviji dobro obveščena. O pogledu britanske politike na dogajanje v Jugoslaviji od 80. let do leta 1995 obstaja malo del, pa še ta dinamike v Republiki Sloveniji le površno preletijo; v večji meri se osredotočajo na vojaške spopade v Republikah Hrvaški in Bosni in Hercegovini (Gow, 1996; Simms, 2002; Grbin, 2004; Hodge, 2006; prim. Conversi, 1996). Edino poglobljeno razpravo o britanski politiki do Jugoslavije v obdobju od Titove smrti do leta 1985, ki temelji na analizi primarnih virov, je napisal zgodovinar Jure Ramšak (2017). V pričujočem članku bomo vsaj v nekolikšni meri zapolnili obstoječo vrzel, saj bomo kronološko gledano v ozir vzeli obdobje med letoma 1988 in 1990, osredotočili pa se bomo na britanske odzive v zvezi z dogajanjem v naj-severnejši republiki, natančneje na ocenjevanje odcepitvenih tendenc v njej ter aktivnosti v zvezi s plebiscitom, izvedenim 23. decembra 1990. Članek bazira na neobjavljenem arhivskem gradivu, ki ga hrani Britanski državni arhiv (The National Archives) v Londonu in najbolj relevantni znanstveni literaturi.

1 Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *AID HCH – Presežek pri razvoju humanističke in kulturne dediščine z umetno inteligenco* (J7-60128), raziskovalnega programa *Slovenska identiteta in kulturna zavest v jezikovno in etnično stičnih prostorih v preteklosti in sedanjosti* (P6-0372) in programskega jedra *Dediščinska znanost in podnebne spremembe: nove raziskave z interdisciplinarnim pristopom in uporabo umetne inteligence* (RSF UM – Programska jedra), ki jih financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

ORIS BRITANSKE ZUNANJE POLITIKE V 80. LETIH 20. STOLETJA

Vloga Velike Britanije pri urejanju mednarodnih odnosov se je po koncu druge svetovne vojne zmanjšala. Kljub temu se je njeno zunanje ministrstvo, kot piše Ramšak, trudilo, da je »bil glas države slišen pri vprašanjih vojn, mirovnih posredništev, svetovne trgovine in mednarodnih financ« (Ramšak, 2017, 688). Med zunanjepolitičnimi problemi v 80. letih, ki so se neposredno dotikali britanskega angažmaja, je treba izpostaviti Falklandsko vojno, prenos britanske uprave Hongkonga na kitajsko upravo – vprašanje, urejeno s podpisom kitajsko-britanske deklaracije leta 1984 –, in razmere v Severni Irski. Glede te je leta 1985 prišlo do podpisa sporazuma med vladama Republike Irske in Velike Britanije, s katerim je bila prvi omogočena posvetovalna vloga pri političnih, varnostnih in zakonodajnih vprašanjih v Ulstru. S tem je po mnenju zgodovinarja Davida Reynoldsa britanska politika priznavala, da problem Severne Irske ni le notranjepolitični problem Velike Britanije, temveč predstavlja tudi zunanjepolitičnega (Reynolds, 2013, 241, 246–247). Profesor političnih znanosti Paul Sharp trdi, da je britanska zunanja politika v času Margaret Thatcher, ki je bila na čelu britanske vlade celotna 80. leta, temeljila na treh stebrih: njenem odnosu z ameriškim predsednikom Ronaldom Reaganom in močni podpori, ki jo je izkazala njegovi politiki v času hladne vojne, britanski zmagi v Falklandski vojni in njenem nasprotovanju integracijskim načrtom Evropske gospodarske skupnosti (EGS) (Wei, Burnham & Kerr, 2024, 850). Kar zadeva slednje, je Velika Britanija zagovarjala pomen širjenja trga in okrepljenega sodelovanja evropskih držav na diplomatskem področju, ni pa simpatizirala z idejami o federalizaciji EGS. Se je pa po združitvi obeh Nemčij leta 1990 na evropskih tleh pojavil nov močan igralec na evropskem parketu, kar je vplivalo na politično dinamiko. Istega leta je izbruhnila Zalivska vojna, obenem so zlasti procesi v baltskih republikah nakazovali razpad Sovjetske zveze, s čimer se je del fokusa britanske politike preusmeril na te probleme (Reynolds, 2013, 241–242, 249, 252, 278). Britanska zunanja politika je tako večkrat morala sprejemati hitre odločitve, tudi v zvezi z Jugoslavijo (Glaudič, 2011, 75).

Ker se je britanska politika kljub zmanjšanju njene vloge trudila biti vpeta v urejanje mednarodnih odnosov, je sledila dogajanju v posameznih državah. Tako je tudi pozorno spremljala dogajanje v 80. letih v Jugoslaviji, ki sta jo pestili gospodarska in politična kriza, slednja se je stopnjevala zlasti po letu 1986. Ramšak izpostavlja tri značilnosti britanske politike do Jugoslavije, ko je bil britanski minister za zunanje zadeve Geoffrey Howe (1983–1989), in sicer, da je bil vodilo te politike pragmatizem, da sploh ni bila naklonjena separatističnim tendencam, ki so se pojavljale na jugoslovanskih tleh (tudi zaradi težav na Severnem Irskem), in da je bila popolnoma nepripravljena na vojne, ki so tam izbruhle v 90. letih (Ramšak, 2017, 696). v pričujočem prispevku se bomo posvetili zlasti drugi značilnosti, in sicer na primeru (Socialistične) Republike Slovenije.

ORIS POGLEDA BRITANSKE POLITIKE DO PRIHODNOSTI JUGOSLAVIJE V DRUGI POLOVICI 80. LET

Po drugi svetovni vojni se je jugoslovanski geopolitični pomen spreminjal. Za Zahod je Jugoslavija postala pomembna zlasti po letu 1948, saj je bila nekakšen »disident« Vzhodnega bloka. Po smrti sovjetskega voditelja Josipa Stalina so se odnosi med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo otoplili, kar je na Zahodu povzročilo bojazen, da se bosta državi tesneje zbližali. A s posegom Varšavskega pakta na Češkoslovaškem leta 1968 je prišlo do zasuka v jugoslovanskem razmišljanju, ki je resno v ozir vzel možnost posredovanja omenjenega pakta tudi na jugoslovanskih tleh. Zahod je začel Jugoslavijo podobno kot po letu 1948 znova izdatneje podpirati, zlasti v finančnem smislu. V 70. letih je v obdobju popuščanja napetosti med zahodnim in vzhodnim blokom Jugoslavija balansirala svojo zunanjo politiko med tema blokoma ter svojim delovanjem v okviru gibanja neuvrčenih, zlasti v drugi polovici 80. let pa je njen pomen v geopolitičnih razmerjih sveta upadal (Bajc, 2016; Previšić, 2021).

Takšne razmere je britanska politika upoštevala. Njeno osrednje stališče do prihodnosti Jugoslavije v drugi polovici 80. let je bilo, da Jugoslavija ne bi prešla pod sovjetski vpliv, temveč bi ohranila samostojnost, njene zunanje meje se obenem ne bi spreminjale. Britanska politika si je še želela jugoslovanske liberalizacije in demokratizacije.² Proti koncu 80. let, kot tudi leta 1990 so se na britanskem zunanjem ministrstvu vedno bolj ogrevali za idejo, da bi se Jugoslavija reformirala na konfederalni osnovi, so pa pri tem dodajali, da bi morali jugoslovanski narodi sami najti rešitev za obstoječo ustavno krizo.³ Dodati velja, da je že na začetku leta 1989 britanska diplomacija menila, da jugoslovanska država ne bo uspešno funkcionirala, če se bo reformirala v skladu s srbskimi tendencami po krepitvi zveznih oblasti.⁴

Med razmišljanji o razmerah v Jugoslaviji velja omeniti tistega, ki ga je konec leta 1988 prispeval David Madden, ki je na britanski ambasadi v Beogradu služboval med letoma 1987 in 1990. Menil je, da je konsenz v Jugoslaviji vedno manj mogoč, navedel pa je tudi štiri dejavnike, ki so po njegovem mnenju pospeševali proces »dezintegracije« države: a) slab gospodarski položaj (najpomembnejši dejavnik); b) Centralni komite (CK) Zveze komunistov Jugoslavije ni zmožen rešiti

2 TNA FCO 28/10172, Fox to Marijan Tadej, 5. 1. 1989; TNA FCO 28/9460, Waldegrave to Carrington, 30. 11. 1989; TNA FCO 28/9461, Long-term Objectives [nedatirano]; TNA FCO 28/9461, Objectives for 1989 [nedatirano].

3 TNA FCO 28/9457, Lewis to Madden: League of Communist of Yugoslavia, 6. 3. 1989; TNA FCO 28/9458, Waldegrave to Carrington, 22. 5. 1989; TNA FCO 28/9459, Fox to Hulse: Present Prospects in Yugoslavia, 20. 7. 1989; TNA FCO 28/10170, Hall to FCO: LCY Congress, januar 1990; TNA FCO 28/10172, Hall to Gray: What Sort of Yugoslavia do we want, 30. 8. 1990; TNA FCO 28/10172, Hulse to Hall: What Sort of Yugoslavia do we want, 21. 9. 1990; TNA FCO 28/10173, Huxter to Uden, EED & FCO: Yugoslavia's Future Structure, 9. 10. 1990; TNA FCO 28/10173, Hall to Hulse: Whither Yugoslavia etc, 12. 11. 1990.

4 TNA FCO 28/9456, Madden to Lewis: League of Communist of Yugoslavia (LCY), 7. 2. 1989.

gospodarske krize, zaradi česar je partija izgubila upravičenost svojega monopola na oblasti; c) jugoslovanski medijski prostor je postajal vedno bolj odprt in kritičen; č) razmere v Socialistični avtonomni pokrajini (SAP) Kosovo. Kot logično se je Maddenu zdelo, da se bo Jugoslavija preuredila v konfederacijo, kar ne bi bilo slabo za Zahod, obenem pa s tem ne bi nujno prišlo do razpada države.⁵

V komentarju na Maddenov zapis sta se Paul Fox, ki je v okviru britanskega zunanjega ministrstva deloval na Oddelku za raziskave Vzhodne Evrope (East European Section, Research Department) in Christopher Hulse, ki je v prvi polovici leta 1988 postal vodja Oddelka za Vzhodno Evropo (East European Department (EED)) spraševala, ali je v Jugoslaviji sploh obstajala želja po spremembah, ki bi preprečile njen razpad. Fox je opozoril na to, da bi nastanek ohlapne jugoslovanske konfederacije po eni strani lahko povečal razlike med posameznimi deli Jugoslavije, po drugi pa bi se lahko pritiski, ki so povzročali konflikte v njej, zmanjšali. Obe možnosti sta se mu zdeli enako verjetni.⁶ Kot možno posledico poslabšanja razmer v Jugoslaviji je Hulse navedel povečevanje separatističnih teženj v Socialistični republiki (SR) Sloveniji, kot tudi na SAP Kosovo.⁷ Maddenu se v takratnih razmerah slovenski separatizem ni zdel verjeten, je pa dodal, da si je večina Albancev, živečih v SAP Kosovu, želela, da bi ta pokrajina postala sedma jugoslovanska republika. Foxovemu komentarju, da bi slabitev pristojnosti zveznih oblasti lahko privedla do večje nestabilnosti Jugoslavije, ni oporekal, a sam je menil, da bi ohlapnejša povezava republik omogočala učinkovitejše delovanje države.⁸

Kot že omenjeno, je britansko zunanje ministrstvo vedno bolj videlo konfederalno ureditev kot tisto, ki je bila najprimernejša za prihodnost Jugoslavije. Sredi leta 1990 je Charles Gray, ki je deloval na EED ocenjeval, da bo jugoslovanska federacija najbrž razpadla, kar po njegovem mnenju ne bi bil najslabši rezultat jugoslovanske krize. Najboljšo rešitev te je videl v nastanku ohlapne konfederacije, ki bi zadovoljila aspiracije narodov po avtonomiji. Britanski veleposlanik v Jugoslaviji Peter Hall (funkcijo je opravljal od novembra 1989 do leta 1992) se je z Grayevim razmišljanjem strinjal in dodal, da takratna Jugoslavija ni bila več federacija.⁹

SLOVENSKE ODCEPITVENE TENDENCE

S približevanjem 90. let je britanska diplomacija vedno več pozornosti namenjala morebitni prisotnosti odcepitvenih teženj v SR Sloveniji. Leta 1987 so jo obiskali predstavniki britanskega veleposlaništva, a teh tendenc niso opazili.¹⁰ Tudi ob obiskih najsevernejše jugoslovanske republike leto kasneje so bili vtisi očitno podobni. Madden

5 TNA FCO 28/8642, Jugoslavia: Whatever happened to Consensus?, 19. 12. 1988.

6 TNA FCO 28/9456, Fox to Hulse: Consensus in Yugoslavia, 10. 2. 1989.

7 TNA FCO 28/9456, Hulse to Madden: Consensus, 17. 2. 1989.

8 TNA FCO 28/9457, Madden to Hulse: Consensus, 24. 2. 1989.

9 TNA FCO 28/10172, Hall to Gray: What Sort of Yugoslavia do we want, 30. 8. 1990.

10 TNA FCO 98/2906, Wood to Figgis: Contacts with Slovenia and Croatia, 3. 2. 1987; TNA FCO 28/7999, Visit to Ljubljana and Zagreb, 1–4 November, 26. 11. 1987.

je namreč konec februarja 1989 zapisal, da britanski gosti v SR Sloveniji niso srečali veliko Slovencev, ki bi videli svojo prihodnost izven Jugoslavije, razen če bi bili prisiljeni v to. Ob tem je dodal, da je bil pogled glede slovenske prihodnosti v Jugoslaviji najbrž odvisen od vsakega posameznika posebej in da je posploševanje težko. V danem trenutku je ocenjeval, da velike nevarnosti za slovensko odcepitev ni.¹¹

Spremenjeno slovensko percepcijo Jugoslavije so Britanci v večji meri opazali proti koncu leta 1989. Madden je med 13. in 15. decembrom še zadnjič obiskal SR Slovenijo kot uslužbenec britanskega veleposlaništva. Ob tej priložnosti se je pogovarjal z nekaterimi slovenskimi politiki (članom predsedstva CK Zveze komunistov Slovenije (ZKS) Petrom Bekešem in članom slovenskega predsedstva Željkom Jegličem) kot tudi določenimi posamezniki (obramboslovcem Antonom Beblerjem in glavnim urednikom *Mladine* Robertom Botterijem). Iz poročila o teh pogovorih je razvidno, da si je večina prebivalstva v SR Sloveniji želela decentralizacijo jugoslovanske države. Botteri je ob tem dejal, da so Slovenci favorizirali konfederalno preureditev Jugoslavije, hkrati pa se je v republiki krepila tudi podpora njeni odcepitvi. Da se je v SR Sloveniji krepil separatizem, kar je sam sicer obžaloval, je ocenjeval tudi Jeglič.¹²

Gonilo slovenske poti iz Jugoslavije so predstavljale politične zveze (te so se nato preoblikovale v stranke), ki so nastajale po maju 1988 in so predstavljale opozicijo CK ZKS. Rupert Huxter, ki je bil zaposlen na britanski ambasadi v Beogradu, je v tem kontekstu januarja 1989 omenjal tudi Odbor za varstvo človekovih pravic in Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pri Slovenski demokratični zvezi (SDZ) pa je opazil močan nacionalistični naboj. Huxter sicer ni bil zmožen podati ocene, kako se bo v prihodnje odvijalo politično dogajanje v SR Sloveniji, saj med drugim še nekateri glavni protagonisti niso razkrili svojih namenov. Poleg tega so bili njihovi nastopi previdni zaradi nenaklonjenosti drugih delov Jugoslavije do njihovih stališč. Huxter je tudi ocenjeval, da te novonastale zveze niso nameravale delovati izven republiških meja, in torej niso imele namena organizirati širše opozicije na jugoslovanski ravni. Politični pluralizem se mu je zdel dobrodošel, a novi politični akterji v SR Sloveniji ga niso navdajali z optimizmom, da bodo premostili razprtije v federaciji.¹³ Med spremembami v SR Sloveniji, ki jih je do maja 1989 opazil, je navedel tudi, da se je v njej vedno bolj izpostavljala zahteva po vzpostavitvi suverene slovenske države, vključene v okvir ohlapne jugoslovanske konfederacije.¹⁴

Pomembno potezo na poti krepitve slovenske suverenosti so slovenske republiške oblasti naredile septembra 1989, ko so sprejele ustavne amandmaje k slovenski ustavi. Ti so, kot piše zgodovinar Božo Repe (2002, 177), omogočali vzpostavitev tržnega gospodarstva in demokratične ureditve, SR Slovenija pa si je napram zveznih oblasti vzela več pristojnosti na gospodarskem področju. Izpostaviti velja še

11 TNA FCO 28/9457, Madden to Hulse: Consensus, 24. 2. 1989.

12 TNA FCO 28/9461, Madden to Hall, Campbell, Huxter & McIver: Farewell Calls in Ljubljana and Zagreb, 13–15 December, 18. 12. 1989.

13 TNA FCO 28/9456, Huxter to Fox: Pluralism in Yugoslavia: New organisations, 17. 1. 1989.

14 TNA FCO 28/9458, Huxter to Fox: The Ljubljana 4, 9. 5. 1989.

amandma X, ki je poudaril pravico slovenskega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve (Uradni list Socialistične Republike Slovenije, 2. 10. 1989, 1762). Takratni britanski ambasador v Beogradu Andrew Wood (funkcijo je opravljal med letoma 1985 in 1989) je v sprejemu amandmajev videl zmago Slovencev v kontekstu različnih jugoslovanskih predstav o prihodnosti države. Izpostavil je tudi, da so amandmaji omogočali odcepitev SR Slovenije, ki je sam sicer takrat ni pričakoval.¹⁵ Dne 18. septembra, torej še pred potrditvijo amandmajev, je Wood obiskal Ljubljano, kjer se je z vodilnimi republiškimi politiki pogovarjal tudi o ustavnih amandmajih in slovenskem separatizmu. Tako Dušan Šinigoj, predsednik republiškega izvršnega sveta, kot Janez Stanovnik, predsednik slovenskega predsedstva, sta zavračala slovenske aspiracije po separatizmu. Po Stanovnikovem mnenju bi bila odcepitev SR Slovenije »samomorilsko dejanje«. Nekoliko drugačen pogled je po Woodovih zapisih predstavil predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije Jože Smole, ki je poudaril, da je pravica slovenskega naroda do samoodločbe njegova temeljna pravica. Če bi se pokazala potreba po tem, bi Slovenci izvedli referendum, na katerem bi potrdili ustavne amandmaje.¹⁶ Iz Smoletovega odgovora je možno razumeti, da bi bil morebitni referendum pomemben tudi iz vidika uveljavitve slovenske pravice do samoodločbe, po drugi strani pa bi referendumska potrditev ustavnih amandmajev še bolj legitimirala njihov sprejem.

Aprila 1990 so v Republiki Sloveniji – ta je izgubila pridevnik »socialistična« mesec dni prej – potekale prve večstrankarske volitve po koncu druge svetovne vojne. Britansko zunanje ministrstvo in ambasada v Beogradu sta napoved izvedbe dojemala zelo odobravalno. Stranke so v predvolilnem času med drugim opredeljevale svoj odnos do jugoslovanske države, kar ni ušlo britanskim opazovalcem. Tako je Jack McIver, ki je deloval na britanski ambasadi v Beogradu, v začetku februarja 1990 opazil, da nekatere nove stranke ne nasprotujejo osnovnim načelom jugoslovanske države, pri čemer je konkretno navedel SKD.¹⁷

Med 18. in 25. marcem je Jugoslavijo obiskala Rosalind Greig iz EED. V družbi Huxterja je obiskala Ljubljano, Zagreb in Beograd. Osrednja tema pogovorov v Republiki Sloveniji se je dotikala vprašanja, ali se namerava ta odcepiti. Greig je ocenjevala, da so bili glede te teme programi Zveze komunistov Slovenije – Stranke demokratične prenovе in Demosa nejasni in precej podobni. Oboji so se zavzemali za večjo samostojnost Republike Slovenije, le da je Demos to zahteval takoj.¹⁸ V luči kasnejšega slovenskega plebiscita velja izpostaviti razmišljanje Snežane Mihailović, ki je v Beogradu delovala kot članica delegacije EGS. Menila je, da je težko predvideti, ali bo Republika Slovenija zapustila Jugoslavijo. Nadaljevala je, da bo povolilna sestava slovenskega izvršnega sveta soočena z odgovornostjo do volivcev,

15 TNA FCO 28/9459, Wood to FCO: Slovenia: Constitutional Amendments, september 1989.

16 TNA FCO 28/9459, Wood to Madden, Campbell & McIver: Calls in Slovenia [nedatirano].

17 TNA FCO 28/10170, McIver to Huxter, Campbell & Hall: Duty Visit to Sarajevo: 23 January 1990, 5. 2. 1990.

18 TNA FCO 28/10171, Greig to Gray & Hulse: My Familiarisation Visit to Yugoslavia: 18–25 March 1990, 11. 4. 1990.

da se opredeli do vprašanja slovenske ločitve od Jugoslavije, ter da izvršni svet o tem morda ne bo želel vprašati volilnega telesa na posebnem referendumu. Mihailović je dodala, da je EGS zagovarjala obstoj Jugoslavije, a če bi Republika Slovenija izvedla referendum o odcepitvi in bi večina volivcev glasovala njej v prid, bi EGS morala razmisliti, kako bi obravnavala Republiko Slovenijo. Če bi najsevernejša jugoslovanska republika razglasila samostojnost, srbska politika po mnenju Mihailović verjetno ne bi intervenirala proti temu, ni pa bilo jasno, kaj bi v takem primeru ukrenila Jugoslovanska ljudska armada (JLA).¹⁹ Mihailović je torej nakazala, da novi izvršni svet v Ljubljani ne bi bil nujno naklonjen izvedbi plebiscita o samostojnosti Republike Slovenije, saj bi volilno telo verjetno podprlo slovensko samostojnost, sam republiški organ pa (še) ne bi bil pripravljen na to.

Približno dva meseca po volitvah v Republiki Sloveniji, po katerih je Hall pričeval, da bo pod vplivom Demosove zmage okrepila delovanje za večjo suverenost,²⁰ je novi predsednik republiškega komiteja za mednarodne zadeve Dimitrij Rupel v pogovoru z nižjim članom britanske vlade (Minister of State) Williamom Waldegraveom 11. junija izrazil nenaklonjenost SR Slovenije do politike zveznega izvršnega sveta. Če se ta ne bi spremenila, bi po Ruplovih besedah Republika Slovenija razmišljala o zagotovitvi popolne samostojnosti.²¹ Rupel je tudi okrcal britansko ambasado v Jugoslaviji, ki da je preveč prežeta s srbskimi stališči. Da bi se to premostilo, bi moral Hall po Ruplovem mnenju več potovati po Jugoslaviji, zlasti v Republiko Slovenijo.²² Hall se je strinjal, da bi moral opraviti več obiskov po celotni državi, kar mu je bilo tudi v interesu: »Le redke veleposlanike je treba močno prepričevati, da zapustijo precej depresivno okolje Beograda«. ²³ A se je izgovarjal na protokole, po katerih je moral predhodno najaviti pot pri zveznih organih, postopek pa je trajal kar nekaj časa.²⁴ V pripravah na Waldegraveov pogovor z Ruplom so v britanskem zunanjem ministrstvu predvidevali, da bo Demos želel zagotoviti večjo slovensko samostojnost s predlogom o preureditvi jugoslovanske države v konfederacijo. Če predlog ne bi naletel na plodna tla, bi se Republika Slovenija in Republika Hrvaška najbrž odcepili, kar bi povzročilo resen konflikt v Jugoslaviji. Britansko zunanje ministrstvo je namreč ocenjevalo, da se je zdel razpad Jugoslavije »zelo možen«. ²⁵

Z najvišjimi predstavniki novoizvoljenih slovenskih republiških oblasti – predsednikom izvršnega sveta Lojzetom Peterletom, predsednikom predsedstva Milanom Kučanom, predsednikom skupščine Francetom Bučarjem²⁶ – se je Hall prvič

19 TNA FCO 28/10171, Belgrade, 23 March 1990: Call on Ms Snezana Mihajlovic of the Delegation of the European Community, 11. 4. 1990.

20 TNA FCO 28/10171, Hall to FCO: Elections in Slovenia, april 1990.

21 TNA FCO 28/10172, Hurd to Belgrade, junij 1990.

22 TNA FCO 28/10172, Gray to Hall: Slovenia, 15. 6. 1990.

23 *Few ambassadors need much urging to leave the rather dispiriting environment of Belgrade* (TNA FCO 28/10172, Hall to Gray: Slovenia, 27. 6. 1990).

24 TNA FCO 28/10172, Hall to Gray: Slovenia, 27. 6. 1990.

25 TNA FCO 28/10172, Background: Recent Developments in Yugoslavia [nedatirano].

26 Bučar ni pretirano verjel v nastanek jugoslovanske konfederacije (TNA FCO 28/10172, Visit to Ljubljana, 29 June 1990: Call on Dr Bučar, President of the Assembly of Slovenia, 6. 7. 1990).

pogovarjal 29. junija (takrat se je sestal tudi z Ruplom), ko je obiskal Ljubljano. Med vtisi s pogovorov je med drugim zapisal, da v Republiki Sloveniji prevladuje razmišljanje o nastanku jugoslovanske konfederacije ali o slovenski odcepitvi, medtem ko federalna Jugoslavija nima več podpore.²⁷ Večjo naklonjenost je požela konfederalna opcija.²⁸ Kučana²⁹ je Hall tudi povabil v London. Na vprašanje, ali bi bil predsedniku slovenskega predsedstva omogočen sestanek s predsednikom britanske vlade Johnom Majorjem, je Hall odgovoril, da bi bilo dobro, če bi se sestal s članom ministrske ekipe primerljivega političnega statusa.³⁰ V britanski diplomaciji so bili očitno zelo pozorni, da se ne bi zamerili zveznim oblastem, torej, da ne bi imeli republiški predstavniki sprejemov in sestankov z najvišjimi predstavniki britanskih oblasti.

REFERENDUMI V JUGOSLAVIJI LETA 1990 S POSEBNIM POUDARKOM NA SLOVENSKEM PLEBISCITU

Poleg volitev, ki so leta 1990 potekale v vseh jugoslovanskih republikah – ne sicer istočasno, saj so v Republiki Sloveniji in Republiki Hrvaški potekale aprila (drugi krog v Republiki Hrvaški je bil maja), v drugih republikah pa novembra in decembra – so istega leta potekala še druga glasovanja. Tako je 1. in 2. julija v SR Srbiji potekal referendum, na katerem je večina glasovalnih upravičencev pritrdila predlogu republiških oblasti, da ta najprej sprejme novo srbsko ustavo, nato pa izvede republiške volitve (Ekar, 1990, 2; Dukić, 1990a, 2; 1990b, 2; 1990c, 2). Kasneje poleti 1990 so Srbi, ki so živeli v Republiki Hrvaški, organizirali referendum o svoji avtonomiji (Hribernik, 2018, 70–71). Obema je britanska diplomacija namenila nekaj pozornosti,³¹ a se jih v razpravi ne bomo dotaknili.

27 Peterle je npr. dejal, da v primeru, če bi Republika Srbija vztrajala na ideji nastanka Velike Srbije, bi Republika Slovenija lahko stremela k vzpostavitvi konfederalne povezave z Republiko Hrvaško ter SR BiH (TNA FCO 28/10172, Visit to Ljubljana, 29. June 1990: Call on Mr Peterle, President of the Executive Council, 3. 7. 1990).

28 TNA FCO 28/10172, Hall to DHM & Huxter: Visit to Ljubljana, 29 June 1990, 6. 7. 1990.

29 Iz več dokumentov je razvidno, da so britanski diplomati cenili Kučana in ga imeli za enega bolj sposobnih politikov na jugoslovanskih tleh, pri čemer so dodajali, da mu je primanjkovalo karizme (TNA FCO 28/8641, Wood to Madden, Campbell, Huxter & McIver: Conversation with Ćosić and Selenić, 15. November, 1988, 16. 11. 1988; TNA FCO 28/9456, Madden to Lewis: League of Communist of Yugoslavia (LCY), 7. 2. 1989; TNA FCO 28/9459, Huxter to Fox: Slovenia, 20. 6. 1989; TNA FCO 28/10166, Leading Personalities in Yugoslavia, 1989 [nedatirano]). Tako so ob obisku sovjetskega voditelja Mihaila Gorbačova v Jugoslaviji marca 1988 ocenjevali, da je bilo malo verjetno, da je kateri izmed jugoslovanskih sogovornikov naredil intelektualni vtis na sovjetskega gosta razen Kučana in predsednika zveznega izvršnega sveta Anteja Markovića (Bajc & Osojnik, 2020, 266).

30 TNA FCO 28/10172, Visit to Ljubljana, 29 June 1990: Call on Mr Kučan, President of the Presidency of Slovenia, 5. 7. 1990.

31 TNA FCO 28/10172, Huxter to Uden: Serbian Referendum, 10. 7. 1990; TNA FCO 28/10172, Hall to FCO: Serbian "Referendum" in Croatia, avgust 1990; TNA FCO 28/10172, Hall to FCO: Serbian "Referendum", avgust 1990.

V zvezi z referendumskimi idejami velja omeniti tudi tisto, ki je jeseni 1990 nastala v okviru zveznega predsedstva, in sicer po izvedbi vsejugoslovanskega referenduma, na katerem bi državljani Jugoslavije odločali o njeni prihodnji ureditvi. Glede na njegove rezultate bi zvezna skupščina sprejela ustrezen akt o preureditvi države (Osojnik, 2022, 468). Hall je v predlogu videl resen poskus tega zveznega organa, kako vplivati na premostitev jugoslovanske krize.³² Sicer je zamisel takoj po njeni predstavitvi označil kot »provokativno«. Menil je, da v Republiki Sloveniji in Republiki Hrvaški ne bo doživela podpore. Po eni strani jo je označil kot iniciativo zveznega predsednika Borisava Jovića (in ne kot pobudo celotnega predsedstva),³³ v njej pa je videl nevarnost, da bi se na podlagi ljudskega glasovanja uveljavila volja Republike Srbije in njenih interesov.³⁴ Po drugi strani se mu je pobuda zveznega predsedstva zdela dobra, ker je dopuščala precej manevrskega prostora za pogajanja o prihodnji jugoslovanski ureditvi.³⁵ Dopuščala je namreč federalno, konfederalno in asimetrično (kon)federacijo. V primeru konfederacije in asimetrične (kon)federacije najbrž meje med republikami ne bi ostale nedotakljive (Osojnik, 2022, 468–469). Do vsejugoslovanskega referenduma naposled ni prišlo, mdr. se je slovenska politika večkrat v letu 1991 izgovarjala na to, da zanj ni potrebe, saj je izvedla svoj plebiscit (prim. Nikolić & Petrović, 2011).

Ideja o posebnem glasovanju v Republiki Sloveniji, na katerem bi volilni upravičenci odločali o samostojnosti republike, je slovensko politiko in javnost v največji meri zaposlovala v zadnji četrtini leta 1990. Tovrstno glasovanje je prva predlagala manjša opozicijska stranka, Socialistična stranka Slovenije (SSS), ki je 2. oktobra na slovensko skupščino dala »pobudo za razpis plebiscita za samostojno državo Slovenijo [...]«, v skupščini pa je bila s strani delegatov te stranke predstavljena dva dneva kasneje. Pobuda je mdr. predvidevala, da bi bilo glasovanje izvedeno konec oktobra ali v začetku novembra 1990 in da bi v primeru, da bi večina volilnih upravičencev podprla odločitev za slovensko samostojnost, slovenska skupščina dobila nalogo, da pripravi izhodišča za izstop Republike Slovenije iz Jugoslavije. Rezultati glasovanja bi predstavljali tudi osnovo o nadaljnjih povezavah Republike Slovenije v jugoslovanskem okviru ali izven njega. Plebiscitna pobuda SSS je bila na slovenski politični sceni prisotna celoten oktober 1990, a uspeha ni doživela (Osojnik, 2022).

Britanska diplomacija je bila seznanjena s plebiscitno pobudo SSS, vendar ji ni posvečala pretirane pozornosti. Jenny Little, ki je službovala na Oddelku za raziskave Vzhodne Evrope, je 10. oktobra 1990 omenila le, da naj bi bilo glasovanje izvedeno v začetku novembra ter da so v najsevernejši jugoslovanski republiki predvidevali, da bi večina glasovala za njeno samostojnost. To bi sprožilo proces legalne odcepitve od jugoslovanske federacije, slovenskim republiškim oblastem pa zagotovilo jasno podporo prebivalstva za to dejanje. Little je dodala, da bi se po odcepitvi Republika

32 TNA FCO 28/10172, Hall to FCO: Referendum Plan, september 1990.

33 TNA FCO 28/10172, Hall to FCO: Federal Presidency Announces Referendum, september 1990.

34 TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: Yugoslavia: Internal Sitrep, september 1990.

35 TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: Yugoslavia's Future Structure: Presidency Programme, oktober 1990.

Slovenija pogovarjala z drugimi republikami o nadaljnjih medsebojnih odnosih.³⁶ Little je tako povzela le bistvene poudarke pobude socialistov. Predlog SSS je bil zapisan tudi v poročilu, ki je 19. oktobra nastalo v Skupnem odboru za obveščevalne dejavnosti (Joint Intelligence Committee (JIC)), v okviru britanske vlade. Avtorji poročila so zapisali, da bi plebiscit dal večjo težo že sprejeti *Deklaraciji o suverenosti države Republike Slovenije*.³⁷ Drugih podatkov o tem, kako je britanska diplomacija dojemala plebiscitno pobudo SSS, med raziskavo nismo našli.

V Ljubljani se je 7. in 8. novembra nahajal uslužbenec britanske ambasade v Jugoslaviji William Houlston-Jackson. Slovenci so nanj naredili dober vtis, obenem pa je zapisal, da ni težko razumeti »zakaj so bile Slovincem južne republike tako tuje«.³⁸ Na podlagi svojih opažanj je britanski gost ocenjeval, da se je v Republiki Sloveniji v primerjavi s prejšnjimi meseci nekoliko zmanjšalo razpoloženje za odcepitev, ne pa za krepitev suverenosti. Ne glede na to ni izključeval možnosti odcepitve, do katere bi prišlo zlasti, če bi bili Slovenci potisnjeni v kot. Houlston-Jackson je izpostavil nekaj konkretnih razmišljanj slovenskih sogovornikov o odcepitvi. Tako je namestnik predsednika republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje Zoran Thaler dejal, da mednarodne razmere silijo Republiko Slovenijo v iskanje rešitev znotraj jugoslovanske države, republiški sekretar za finance Marko Kranjec je odcepitvi nasprotoval, predsednik republiškega komiteja za informiranje Stane Stanič pa je poudaril nasprotovanje gospodarstvenikov odcepitvi. Sogovorniki Houston-Jacksona, z možno izjemo Kranjca, niso imeli prave ideje, kako bi izgledala morebitna jugoslovanska konfederacija. Houston-Jackson je še ocenjeval, da bi najsevernejšo jugoslovansko republiko lahko k odcepitvi motivirala politika Republika Srbije do nje ali pa delovanje slovenske skupščine, ki jo je ocenjeval kot nepredvidljivo.³⁹

Poudarkom, ki jih je izpostavil Houlston-Jackson, so priložena še poročila pogovorov z vsakim sogovornikom, iz katerih je možno razbrati mnjenja slovenskih politikov, ki so jih izrazili britanskemu obiskovalcu, tik preden je Demos seznanil javnost s svojo plebiscitno pobudo. Stanič, Thaler in Kranjec⁴⁰ so izpostavili preureditev Jugoslavije v konfederacijo kot tisto rešitev, za katero si je Republika Slovenija prvotno prizadevala. Stanič je ob tem dejal, da ta ne bo ostala v jugoslovanskem okviru za vsako ceno.⁴¹ Thaler je menil, da bo do slovenske odcepitve prišlo, a se je zavedal, da je tujina temu dejanju nenaklonjena, zaradi česar je Republika Slovenija iskala rešitev v okviru že omenjene konfederacije.⁴² Igor

36 TNA FCO 28/10173, Little to Uden & EED: Slovenia, Croatia and Constitutional Change, 10. 10. 1990.

37 TNA FCO 28/10173, Yugoslavia: Tensions Rise, 19. 10. 1990; TNA FCO 28/10173, Gray to Macgregor: Yugoslavia, 30. 10. 1990.

38 *It was not difficult to see why the Slovenes felt the southern republic to be so alien* (TNA FCO 28/10173, Houlston-Jackson to HMA, DHM, 2 Sec & 3 Sec: Duty Visit to Ljubljana – 7/8 November, 26. 11. 1990).

39 TNA FCO 28/10173, Houlston-Jackson to HMA, DHM, 2 Sec & 3 Sec: Duty Visit to Ljubljana – 7/8 November, 26. 11. 1990.

40 TNA FCO 28/10173, Mr Marko Kranjec – Republican Secretary for Finance [nedatirano].

41 TNA FCO 28/10173, Mr Stane Stanič – Republican Secretary for Information [nedatirano].

42 TNA FCO 28/10173, Mr Zoran Thaler – Republican Deputy Secretary for International Relations [nedatirano].

Umek, predsednik republiškega komiteja za družbeno planiranje, je Houlston-Jacksonu navedel tako argumente v prid slovenske odcepitve kot tudi tiste proti njej. Britanskemu sogovorniku so se zdeli prepričljivejši tisti proti odcepitvi, ob tem pa je zapisal, da bi odcepitev lahko sprožila slovenska skupščina, ki jo je znova označil kot nepredvidljivo. Izpostavil je še, da je najsevernejša jugoslovanska republika čakala rezultate volitev v drugih republikah, da bi lažje ocenila, kakšne možnosti bi Slovence v Jugoslaviji lahko čakale v prihodnosti.⁴³ Omeniti velja še zanimivo razmišljanje enega izmed tedanjih najpomembnejših ekonomistov v Jugoslaviji, Slovenca Aleksandra Bajta. Dejal je, da se Republika Slovenija lahko odloči za odcepitev, bi pa bilo prvih nekaj let v samostojni državi težkih. Sam je sicer odcepitvi nasprotoval, saj ga je bilo strah vpliva Nemčije na potencialno slovensko državo. Hkrati je še menil, da se razpoloženje slovenske politike do odcepitve zmanjšuje predvsem zaradi nenaklonjenosti mednarodne skupnosti do priznanja Republike Slovenije.⁴⁴

Kot smo že ugotavljali, je bila plebiscitna pobuda SSS v dokumentih britanske diplomacije omenjena le dvakrat, in še to bolj bežno. Tudi plebiscitni pobudi, ki jo je predstavil Demos, britanska diplomacija ni namenjala posebne pozornosti. Vladajoča koalicija je namreč na seminarju kluba delegatov, ki je potekal 9. in 10. novembra v Poljčah, sprejela odločitev, da predlaga izvedbo plebiscita, na katerem bi volivci glasovali o tem, ali naj Republika Slovenija postane neodvisna država in torej ne bi bila več sestavni del obstoječe Jugoslavije (Osojnik, 2023, 531). Huxter je 19. novembra pravilno ocenjeval, da bodo opozicijske stranke verjetno podprle izvedbo plebiscita. Sam je menil, da jih bo k temu dejanju motiviralo dogajanje v drugih delih Jugoslavije. Nasploh je predvideval, da je v Republiki Sloveniji obstajalo veliko razlogov za izvedbo glasovanja. Po njegovem mnenju je imel Demosov plebiscitni predlog dva dopolnjujoča se namena: a) dati ultimatum drugim delom Jugoslavije, naj izvedejo svobodne večstrankarske volitve, po katerih bi lahko prišlo do pogajanj o prihodnosti države z legitimno izvoljenimi predstavniki oblasti; b) utiranje poti v slovensko odcepitev. Huxter je v svojem zapisu napravil tudi nekaj napak. Napačno je navedel datum seminarja v Poljčah – zapisal je namreč, da je potekal 11. in 12. novembra. Glede predvidenega glasovalnega vprašanja je Huxter zapisal, da naj bi se to glasilo: »Ali naj Slovenija od dneva tega referenduma postane neodvisna in suverena država, ki ni združena v SFRJ?« Tudi v tem primeru je prišlo do napačnega zapisa, saj je predlog plebiscitnega vprašanja, predstavljen v Poljčah, predvideval, da bi Republika Slovenija pridobila neodvisnost na dan razglasitve rezultatov glasovanja.⁴⁵

Po sistematično opravljenem pregledu tedanjih britanskih dokumentov, ki jih hrani osrednji britanski arhiv, je Huxterjevo razmišljanje o Demosovi plebiscitni

43 TNA FCO 28/10173, Mr Igor Umek – Republican Secretary for Social Planning [nedatirano].

44 TNA FCO 28/10173, Professor Aleksandar Bajt – Head of the Institute for Economy of the Faculty of Law (The "Bajt Institute") [nedatirano].

45 TNA FCO 28/10173, Plans for Slovenian Referendum on Independence, 19. 11. 1990.

pobudi edino, ki je nastalo pred sprejemom zakona o plebiscitu v slovenski skupščini 6. decembra 1990. O rezultatih glasovanja slovenskih delegatov tega dne je Hall poročal svojemu zunanjemu ministrstvu. Poudaril je, da ni bilo povsem jasno, kaj bi na plebiscitu pomenil glas v podporo samostojni Republiki Sloveniji. Predstavljal bi lahko prekinitev vezi s federalno Jugoslavijo, po drugi strani pa je zakon o plebiscitu predvideval šestmesečno prehodno obdobje, v katerem bi slovenska skupščina oblikovala zakonodajni okvir v skladu z izraženo voljo volilnih upravičencev. Po Hallovem mnenju bi v primeru, da bi se večina volivcev opredelila za slovensko samostojnost, to pomenilo glasovanje za odcepitev tako v Republiki Sloveniji kot drugih delih Jugoslavije. To bi lahko takoj povečalo napetosti med republikami, še zlasti v primeru zmage Slobodana Miloševića na volitvah v Republiki Srbiji. Hall je nadaljeval, da bi Kučan in nekateri člani izvršnega sveta do dneva plebiscita lahko opozarjali na gospodarske in politične posledice odcepitve ter na zaželenost pogajanj z drugimi republikami, namesto da bi zagovarjali takojšnje enostranske ukrepe slovenske strani. Skupščina se nad tem po Hallovem mnenju naj ne bi navduševala, saj naj bi vse stranke želele volivcem dokazati, da hočejo osamosvojitev Republike Slovenije. Zaključil je, da bi bilo vse drugo kot zmaga pritrdilnega odgovora na plebiscitno vprašanje presenečenje.⁴⁶ Hallovo predvidevanje rezultata se je izkazalo kot pravilno, obenem pa je zelo dobro izpostavil nejasnost, ki jo je predvideval zakon o plebiscitu. Omogočal je namreč tako popolno samostojnost Republike Slovenije kot njeno vključenost v konfederalno jugoslovansko državo.

Slovenska skupščina je 6. decembra med drugim sprejela odločitev, da na glasovanje povabi mednarodne opazovalce. V ta namen je 10. decembra Bučar pisal britanskemu zunanjemu ministru Douglasu Hurdu. V pismu je v Republiko Slovenijo povabil britansko delegacijo, ki bi prisostvovala izvedbi ljudskega glasovanja.⁴⁷ Morebitnega odgovora na vabilo med gradivom, ki ga hrani TNA, nismo našli, je pa slovenska stran britanski vladi poslala tudi *Izjavo o dobrih namerah*,⁴⁸ razglas plebiscita⁴⁹ in zakon o plebiscitu⁵⁰ – dokumente, ki so prav tako bili sprejeti 6. decembra v slovenski skupščini.

Prisotnost mednarodnih opazovalcev na ljudskih glasovanjih, ki so bila jeseni 1990 v Jugoslaviji, ne bi bila novost, saj so bili navzoči že na nekaterih republiških volitvah. Tako je opazovalec iz ameriško-kanadske »ekipe« opomnil na več nepravilnosti, ki naj bi se zgodile v Republiki Srbiji med drugim krogom volitev, kot npr. da so se izvajali pritiski na posameznike, naj volijo za Miloševićevo stranko. Hall je zapisal, da so nekateri kontakti britanske ambasade v Republiki Srbiji oziroma

46 TNA FCO 28/10169, Hall to FCO: Slovenian Referendum on Independence, december 1990.

47 TNA FCO 28/10173, Bučar to Hurd, 10. 12. 1990.

48 TNA FCO 28/10173, The Statement of Good Intentions adopted by the Assembly of the Republic Slovenia, 6. 12. 1990.

49 TNA FCO 28/10173, Announcement Addressed to the Citizens of the Republic of Slovenia and to all Voters in the Republic of Slovenia [nedatirano].

50 TNA FCO 28/10173, The Law of the Plebiscite on Sovereignty and Independence of the Republic of Slovenia [nedatirano].

v Jugoslaviji prav tako opozarjali na nepravilnosti na srbskih volitvah, a da te niso odločilno vplivale na končni rezultat.⁵¹ V luči plebiscita v Republiki Sloveniji velja izpostaviti komentar enega od ameriških opazovalcev na srbskih volitvah, ki je menil, da se po Miloševićem uspehu v prvem krogu volitev povečuje verjetnost, da bo na plebiscitu izglasovana samostojnost Republike Slovenije. Njegov italijanski kolega je dodal, da bo Miloševićeva reakcija na plebiscit pomemben indikator njegovih namenov v prihodnje.⁵²

Do dneva izvedbe plebiscita je britanska diplomacija nekaj več pozornosti namenila Peterletovemu obisku Dunaja,⁵³ ki je potekal 11. decembra, Hall pa je predstavil vzdušje v Republiki Sloveniji. Ocenjeval ga je kot »sproščenega in prazničnega« ob pričakovanju, da bo večina podprla slovensko samostojnost,⁵⁴ čeprav ni bilo jasno, kako oziroma do kakšne mere bo ta realizirana. Hall je zapisal, da so bila zasebna stališča mnogih članov izvršnega sveta sledeča: gospodarske razmere v jugoslovanski državi se bodo še slabšale, kar bo ob Miloševići izvolitvi na položaj srbskega predsednika onemogočalo prava pogajanja v Jugoslaviji, zaradi česar bo postala slovenska odcepitev neizogibna. Hall je v komentarju zapisal, da so bile gospodarske in politične posledice morebitne slovenske osamosvojitve nejasne, člani izvršnega sveta pa so zasebno menili, da ne bo prišlo do posredovanja JLA in gospodarskih sankcij zoper Republiko Slovenijo. Po prepričanju ambasadorja bi bilo tej težko zagotoviti samostojnost kljub pričakovani podpori na plebiscitu zaradi nasprotovanj zveznih organov, gospodarskim sankcijam zoper njo in težavam pri mednarodnem priznanju. Čeprav so slovenski gospodarstveniki javno izražali optimizem, da slovenska osamosvojitev ne bo preveč vplivala na gospodarstvo Republike Slovenije, je Hall zapisal, da so bili zasebno naklonjeni njenemu obstoju v Jugoslaviji.⁵⁵

Ljubljano je štiri dni pred dnevom glasovanja, torej 19. decembra, obiskal Nat Dawbarn, prav tako uslužbenec britanske ambasade v Beogradu. Sogovorniki so mu dajali vtis, da bi po eni strani hoteli, da Republika Slovenija postane samostojna država, po drugi pa se niso navduševali nad odgovornostjo, ki bi jo prinesla takšna sprememba statusa republike. Dawbarnu niso znali predstaviti vizije Republike Slovenije v obdobju naslednjih desetih let. Slovenski sogovorniki so bili pred

51 TNA FCO 28/10169, Hall to FCO: Serbian Elections, Second Round Results, december 1990. O prisotnosti mednarodnih opazovalcev na republiških volitvah tudi TNA FCO 28/10169, McIver to Uden: Election Observers, 8. 11. 1990; TNA FCO 28/10169, Hall to FCO: Serbian Elections, First Round: Preliminary Results, december 1990.

52 TNA FCO 28/10169, Cresswell to Court: Yugoslavia: Political Committee, 13 December, 13. 12. 1990.

53 TNA FCO 28/10178, Nash to Lewis: Meeting between Austrian Chancellor and Slovenian Premier: 11 December, 13. 12. 1990; TNA FCO 28/10178, Nash to Lewis: Meeting between Austrian Chancellor and Slovenian Premier 11 December, 14. 12. 1990.

54 Da bo večina volilnih upravičencev podprla samostojnost Republike Slovenije, so predvidevali tudi v EED. Dodali so, da bi ta rezultat poleg pričakovane Miloševićeve zmage na srbskih volitvah zmanjšal pričakovanja po nadaljnjem obstoju jugoslovanske države (TNA FCO 28/10188, British-Yugoslav Parliamentary Group: Points to Make, 11. 12. 1990).

55 TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: Slovenian Referendum on Independence: Scene Setter, december 1990.

plebiscitom pozitivno vznemirjeni, prav tako so dopuščali neko vrsto povezovanja Republike Slovenije z drugimi jugoslovanskimi republikami. Ob tem se lahko vprašamo, ali so bili slovenski sogovorniki iskreni v svojih besedah ali je šlo le za taktično izražanje pred diplomatskim predstavnikom tuje države. Dawnbarnovi gostitelji so se zavedali, da v primeru slovenske odcepitve mednarodno priznanje samostojne Republike Slovenije ne bo prišlo kmalu.⁵⁶

Dawbarnovim ocenam obiska so priloženi zapisniki pogovorov s slovenskimi sogovorniki, iz katerih je razvidno njihovo razpoloženje pred plebiscitom, hkrati pa dodatno razkrivajo razsežnosti predvidevanj o razpletu glasovanja. Thaler je bil prepričan, da so volilni upravičenci razumeli, da bodo s podporo slovenski samostojnosti na glasovanju, dali slovenskemu izvršnemu svetu šestmesečni mandat za pogajanja o prihodnosti Republike Slovenije bodisi v okviru Jugoslavije bodisi izven nje. Na Dawbarnovo opazko, da bi plebiscitno propagando lahko razumeli tudi v smislu odcepitve, je Thaler odvrnil, da do te ne bo prišlo, saj Jugoslavija ne bo obstajala več dovolj dolgo, da bi se Republika Slovenija lahko dogovorila o pogojih izstopa.⁵⁷ V nasprotju s Thalerjem sta o slovenski odcepitvi kot posledici plebiscita govorila namestnik republiškega sekretarja za ljudsko obrambo Jelko Kacin⁵⁸ in Stanič, ki je Dawbarnu razlagal, da bo Republika Slovenija po šestih mesecih od dneva glasovanja zapustila Jugoslavijo. Menil je, da JLA ne bo posredovala v najsevernejši jugoslovanski republiki, kot tudi, da »ni bilo osnove za pogajanja [v Jugoslaviji] zaradi srbskega primitivizma«.⁵⁹ Manj navdušenja nad slovensko osamosvojitvijo sta izkazovala Milan Domadenik, ki je deloval na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve,⁶⁰ in svetovalec republiškega sekretarja za finance Andrej Klemenčič, ki se je, po Dawbarnovih besedah, opredeljeval za Jugoslovana. Klemenčič je menil, da so se Slovenci premalo zavedali razsežnosti težav, ki bi jih odcepitev povzročila na gospodarskem področju. V njegovih očeh bi bilo razbitje Jugoslavije nespametno, preden bi poskusili najti »realistično federalno opcijo«, ki bi premostila gospodarske težave v državi.⁶¹ Glede na to, da so slovenski politični predstavniki takrat govorili ali o slovenski samostojnosti ali o konfederalni Jugoslaviji, je zanimivo, da je Klemenčič omenil federalno preureditev Jugoslavije. Morda je šlo le za lapsus ali napačno povzemanje besed britanskega gosta. Pozornost pritegnejo tudi besede Kacina in Staniča, ki sta

56 TNA FCO 28/10839, Dawbarn to McIver, Robinson & Hall: Duty Visit to Ljubljana, 19 December 1990, 8. 1. 1991.

57 TNA FCO 28/10839, Mr Zoran Thaler – Deputy to the Republican Secretary for International Relations [nedatirano].

58 TNA FCO 28/10839, Mr Jelko Kacin – Deputy to the Republican Secretary for National Defence [nedatirano].

59 *There was no basis for negotiations because of Serbian primitivism* (TNA FCO 28/10839, Mr Stane Stanič – Republican Secretary for Information [nedatirano]).

60 TNA FCO 28/10839, Mr Milan Domadenik – Deputy to the Republican Secretary for Internal Affairs [nedatirano].

61 TNA FCO 28/10839, Mr Andrej Klemenčič – Adviser to the Finance Secretary [nedatirano].

govorila o slovenski odcepitvi, čeprav so se slovenski politiki, vsaj tisti na vodilnih položajih, te besede v glavnem izogibali; govorili so o samostojnosti. Morda se iz njih lahko kaže predplebiscitna evforija ali pa le bolj nerodna komunikacija.

Pomembno vprašanje v predplebiscitnem času v Republiki Sloveniji je bilo tudi, ali obstaja nevarnost posredovanja JLA v najsevernejši republiki. Na britanskem zunanjem ministrstvu so ocenjevali, da do posredovanja leta 1990 zelo verjetno ne bo prišlo.⁶² V tem kontekstu velja izpostaviti razmišljanje svetovalca britanskega premierja za zunanjo politiko Percyja Cradocka, da se je poseg takrat zdel malo verjeten tudi v luči volitev v Republiki Srbiji, saj bi lahko odvrnil nekatere Miloševićeve volivce, da volijo zanj.⁶³ Dodati velja razmišljanje češkoslovaškega ambasadorja v Beogradu, ki je decembra 1990 dejal Hallu, da razlog za intervencijo JLA ne bi bil slovenski plebiscit in njegov pričakovani rezultat v podporo samostojnosti Republike Slovenije, temveč nevarnost, da Milošević ne bi bil izvoljen za predsednika srbskega predsedstva.⁶⁴ V teh razmišljanjih se je odsevalo predvidevanje, da bo jugoslovanska vojska verjetno sledila Miloševiću politiki.

Ko so bili znani uradni rezultati plebiscita, je Hall o njih poročal svojemu zunanjemu ministrstvu. Rezultat se mu je zdel prepričljiv in pričakovan, pravilno pa je izpostavil, da so le maloštevilni napovedali tako visoko volilno udeležbo. Hall je v rezultatu glasovanja videl mandat slovenskega izvršnega sveta, da izpelje voljo volivcev, hkrati pa tudi močan argument v predvidenih pogovorih o prihodnosti Jugoslavije. Po Hallovem mnenju bi Republika Slovenija v teh pogovorih lahko računala na podporo Republike Hrvaške. Dodal je, da je slovenski izvršni svet v prvih odzivih po plebiscitu kazal namero po pogajanjih na jugoslovanski ravni, čemur je bila javnost manj naklonjena. Ocenjeval je, da bosta na usodo pogajanj najbolj vplivala Republika Srbija in predsednik njenega predsedstva Milošević. Če bi ta republika nadaljevala z oviranjem delovanja zveznih organov in ne bi bila pripravljena na kompromise z drugimi republikami, bi lahko Republika Slovenija zapustila Jugoslavijo.⁶⁵ Rezultate plebiscita je slovenski politični vrh sporočil Hurdu in ga hkrati seznanil s posledicami, ki bi jih imel za slovensko politiko.⁶⁶ Julian Butcher iz EED je Dawbarna obvestil o prispelem pismu in obenem izrazil začudenje, kako se je znašlo na mizi britanskega zunanjega ministra.⁶⁷ V Londonu na pismo slovenskega političnega vrha niso odgovorili.

62 TNA FCO 28/10173, Yugoslavia: Tensions Rise, 19. 10. 1990; TNA FCO 28/10173, Hall to MODUK, oktober 1990; TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: Eastern Europe, december 1990.

63 TNA PREM 19/3989, Cradock to Powell, 7. 12. 1990.

64 TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: JNA Role in Yugoslav Politics, december 1990.

65 TNA FCO 28/10173, Hall to FCO: Results of Slovenian Referendum on Independence, december 1990.

66 TNA FCO 28/10839, Kučan, Bučar & Peterle to Hurd, 26. 12. 1990.

67 TNA FCO 28/10839, Butcher to Dawbarn: Slovenian Plebiscite on Independence, 5. 1. 1991.

SKLEPNE MISLI

Britanska diplomacija je zlasti preko britanskega veleposlaništva v Beogradu skrbno sledila dogajanjem v Jugoslaviji v drugi polovici 80. let. Med drugim je zlasti z letom 1989 zaznati več zabeležk o slovenskem separatizmu, a pri tem niso ocenjevali, da se bo najsevernejša jugoslovanska republika dejansko popolnoma ločila od Jugoslavije. Izpostavljena je bila slovenska preferenca po decentralizaciji države in njenem preoblikovanju na konfederalni osnovi, s čimer so simpatizirali tudi v britanski diplomaciji. Enako razmišljanje je prevladovalo tudi po tem, ko se je na vrh slovenske oblasti zavihtela koalicija Demos. Britanskim opazovalcem so se posledice slovenskega plebiscita zdele nejasne. Čeprav so pričakovali, da bo večina volilnih upravičencev glasovala v prid samostojnosti Republike Slovenije, niso mogli predvideti, ali bo to pomenilo slovensko odcepitev ali pa bo najsevernejša jugoslovanska republika s preostalimi republikami povezana na konfederalni ravni – nejasnost, ki je bila glede na zakon o plebiscitu, ki ga je 6. decembra 1990 sprejela slovenska skupščina, in glede na takratno komunikacijo slovenske politike, logična. So pa dodali, da bo pomemben faktor pri premostitvi nejasnosti rezultat srbskih volitev, in sicer ali se bo Slobodan Milošević obdržal na vrhu republike. Obema plebiscitnima pobudama v Republiki Sloveniji kot implementaciji ene od teh britanska diplomacija sicer ni posvečala pretirane pozornosti. Obravnavala ju je v kontekstu dogajanja v jugoslovanski državi. S ključnimi dogodki v zvezi s plebiscitom je bila obveščena – pozornosti ni namenjala podrobnostim, temveč glavnim dinamikam politike v Republiki Sloveniji kot nasploh v Jugoslaviji. V pregledanem arhivskem gradivu se sicer pojavi kakšna faktografska napaka, kot npr. napačno zapisan datum seminarja Demosovega kluba delegatov v Poljčah, a zabeležke in ocene britanske diplomacije v zvezi z dogajanjem v Jugoslaviji ter s plebiscitom so bile dobre. Pri tem lahko dodamo, da nekih tveganih napovedi ni zaznati, kar se vidi že iz nejasnosti glede posledic plebiscita. Velja še dodati, da so zaposleni na britanski ambasadi dvakrat v jeseni 1990 tudi obiskali Republiko Slovenijo, kjer so se pogovarjali z nekaterimi člani izvršnega sveta kot tudi zaposlenimi na republiških sekretariatih, s čimer so tudi na terenu preverili utrip v zvezi s plebiscitom.

PERCEPTION OF BRITISH DIPLOMACY ON SLOVENIAN SECESSIONIST TENDENCIES IN THE LATE 1980S AND ON THE SLOVENIAN PLEBISCITE

Janez OSOJNIK

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: janez.osojnik1@um.si

SUMMARY

Drawing on an analysis of unpublished archival records held by The National Archives and the most relevant scholarly literature, this article examines the perception and stance of British diplomacy regarding the emergence of secessionist tendencies in the Republic of Slovenia between 1988 and 1990 and the plebiscite held on 23 December 1990. Although the influence of the United Kingdom in global politics had declined after the end of World War II, it remained a significant player in international affairs. It was well informed about the dynamics in Yugoslavia, particularly by the British Embassy in Belgrade. From 1989, British diplomatic records reflected growing attention to the emergence of Slovenian separatism. However, British diplomacy did not assess that the northernmost Yugoslav republic would ultimately pursue independence from Yugoslavia. Particular attention was given to the Republic of Slovenia's preference for decentralization and the transformation of the state into a confederal structure – an approach that was met with a degree of sympathy within British diplomatic circles. In the autumn of 1990, British diplomats were familiar with the general information regarding both plebiscite initiatives and the implementation of one of them, but they did not pay it close attention. Developments in the Republic of Slovenia were considered within the broader context of events in Yugoslavia. The consequences of the Slovenian plebiscite appeared unclear to British diplomats. Although British diplomats expected that the majority of eligible voters would support the independence of the Republic of Slovenia, they could not predict whether this would result in Slovenia's secession or if would be associated with the other republics on a confederal basis. The notes and assessments of British diplomacy concerning developments in Yugoslavia, as well as those related to the Slovenian plebiscite – despite occasional factual inaccuracies – were generally accurate.

Keywords: plebiscite, diplomacy, Great Britain, Slovenia, dissolution of Yugoslavia

VIRI IN BIBLIOGRAFIJA

- Bajc, Gorazd (2016):** Great Britain and the Italian-Yugoslav Relations in the 1970s. V: Bucarelli, Massimo, Micheletta, Luca, Monzali, Luciano & Luca Riccardi (ur.): Italy and Tito's Yugoslavia in the Age of International Détente. Bruselj, Peter Lang, 75–98.
- Bajc, Gorazd, Osojnik, Janez & Darko Friš (2019):** Nekateri vidiki mednarodnega priznanja Slovenije s posebnim ozirom na ameriški pogled, junij 1991–april 1992. *Studia Historica Slovenica*, 19, 1, 217–256.
- Bajc, Gorazd & Janez Osojnik (2020):** Obisk Mihaila Gorbačova v Jugoslaviji marca 1988 in jugoslovansko-sovjetska deklaracija. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 60, 3, 253–276.
- Conversi, Daniele (1996):** Moral Relativism and Equidistance in British Attitudes to the War in the Former Yugoslavia. V: Cushman, Thomas & Stjepan G. Meštrović (ur.): This Time We Knew: Western Responses to Genocide in Bosnia. New York – London, New York University Press, 244–281.
- Dukić, Slobodan (1990a):** Referendum – preskusni kamen predsedstva Srbije. *Delo*, 32, 151, 30. 6. 1990, 2.
- Dukić, Slobodan (1990b):** Za tuje opazovalce Srbija noče upravljati denarja. *Delo*, 32, 153, 3. 7. 1990, 2.
- Dukić, Slobodan (1990c):** Večina Srbov je za to, da bi najprej sprejeli novo ustavo. *Delo*, 32, 154, 5. 7. 1990, 2.
- Ekar, Miloš (1990):** Navdušenju ne konca ne kraja. *Delo*, 32, 150, 29. 6. 1990, 2.
- Friš, Darko (ur.) (2001):** Demosov zbornik. Časopis za zgodovino in narodopisje, 72, 3–4.
- Gabrič, Aleš (ur.) (2012):** Slovenska pot iz enopartijskega v demokratični sistem. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Gabrič, Aleš (2022):** Slovenska matica in osamosvajanje Slovenije. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 405–430.
- Glaurdič, Josip (2011):** The Hour of Europe: Western Powers and the Breakup of Yugoslavia. New Haven – London, Yale University Press.
- Göncz, László (2022):** Madžarska narodna skupnost v času osamosvojitve Slovenije in ustavnih sprememb ter sprejetja nove ustave (1989–1991). *Studia Historica Slovenica*, 22, 3, 823–858.
- Gonzáles Villa, Carlos (2017a):** From 'Pessimism' to Geopolitical Instrumentalisation: Revisiting the U.S. Policy Towards Dying Yugoslavia. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 27, 4, 699–712.
- Gonzáles Villa, Carlos (2017b):** Nova država za nov svetovni red. Mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije. Ljubljana, Založba /*cf.
- Gow, James (1996):** British Perspectives. V: Danchev, Alex & Thomas Halverson (ur.): International Perspectives on the Yugoslav Conflict. Basingstoke – Oxford, Macmillan – St Anthony's College, 87–99.
- Grbin, Carole A. (2004):** The Role of Britain in Yugoslavia and its Successor States: 1991–1995 (doktorska disertacija). Glasgow, University of Glasgow.

- Griesser-Pečar, Tamara (2022):** Nadškof Alojzij Šuštar in Katoliška cerkev v Sloveniji v osemdesetih letih in v procesu osamosvajanja. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 371–404.
- Gabrič, Aleš (2022):** Slovenska matica in osamosvajanje Slovenije. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 405–430.
- Hodge, Carole (2006):** Britain and the Balkans: 1991 Until the Present. London – New York, Routledge – Taylor & Francis Group.
- Hribernik, Miro (2018):** Dolga pot na kninsko trdnjavo: izvori in potek vojne na Hrvaškem (1990–1995). Maribor, Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča.
- Jović, Dejan (2007):** The Slovenian-Croatian Confederal Proposal: A Tactical Move or an Ultimate Solution? V: Cohen, Lenard J. & Jasna Dragović-Soso (ur.): State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration. West Lafayette, Purdue University Press, 249–280.
- Jović, Dejan (2009):** Yugoslavia: A State that Withered Away. West Lafayette, Purdue University Press.
- Kerec, Darja (2022):** Slovenska družba v vrtincu kulturnih sprememb, novih trendov in tehnologij v 80. in 90. letih. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 583–610.
- Kladnik, Tomaž (2022):** Maribor in nastanek oboroženih sil samostojne in demokratične Slovenije. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 503–546.
- Lazarevič, Žarko & Marta Rendla (2022):** Gospodarska ozadja jugoslovanske krize osemdesetih let 20. stoletja. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 343–370.
- Mujdrica, Kaja & Gorazd Bajc (2024):** Francoski pogled na slovensko-srbske spore leta 1989. *Studia Historica Slovenica*, 24, 2, 509–536.
- Možina, Jože (2007):** Slovenski plebiscit 1990. *Studia Historica Slovenica*, 7, 1–2, 145–175.
- Nikolić, Kosta & Vladimir Petrović (ur.) (2011):** Od mira do rata: Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991: Tom I (januar–mart 1991). Beograd, Institut za savremenu istoriju, Fond za humanitarno pravo.
- Osojnik, Janez (2022):** Predlog Socialistične stranke Slovenije oktobra 1990 za izvedbo plebiscita o samostojnosti Republike Slovenije in odzivi nanj v Sloveniji. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 463–502.
- Osojnik, Janez (2023):** Demosova plebiscitna pobuda: analiza spominske literature in dogajanje konec oktobra in v začetku novembra 1990. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 33, 3, 527–536.
- Pesek, Rosvita (2007):** Osamosvojitve Slovenije: ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država. Ljubljana, Nova revija.
- Pesek, Rosvita (2012):** Osamosvojitvena vlada: kako so gradili državo. Celovec, Mohorjeva družba.
- Piškuric, Jelka (2021):** Vzdušje poblebiscitnih dni: kratek vpogled v medijsko poročanje na prelomu med letoma 1990 in 1991. Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine, 5, 1, 65–87.

- Piškuric, Jelka (2022):** Vsakdanje življenje Slovencev ob koncu osemdesetih let. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 547–582.
- Previšić, Martin (2021):** Socialist Yugoslavia: A Cold War Crossroads. V: Previšić, Martin (ur.): *Breaking Down Bipolarity: Yugoslavia's Foreign Relations During the Cold War*. Berlin – Boston, De Gruyter Oldenbourg, 1–15.
- Radan, Peter (2003):** *The Break-up of Yugoslavia and International Law*. London – New York, Routledge.
- Radeljić, Branislav (2012):** *Europe and the Collapse of Yugoslavia: The Role of Non-State Actors and European Diplomacy*. London – New York, I. B. Tauris.
- Ramet, Sabrina P. (2002):** *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*. Boulder, Westview Press.
- Ramet, Sabrina P. (2003):** The United States and Slovenia, 1990–1992. *Acta Histriae*, 11, 1, 53–72.
- Ramet, Sabrina P. (2018):** Slovenia's Road to Democracy. V: Ramet, Sabrina P. & Ljubiša S. Adamovich (ur.): *Beyond Yugoslavia: Politics, Economics, and Culture in a Shattered Community*. London – New York, Routledge – Taylor & Francis Group, 189–210.
- Ramšak, Jure (2017):** »From Skadarlija to Downing Street«: Velika Britanija in začetek jugoslovanske krize, 1980–1985. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 4, 687–698.
- Ramšak, Jure, (2024):** EVROPA ZDAJ! (ali vsaj do 92'): jugoslovanska zgodovina slovenskega približevanja evropskim integracijam. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 34, 3, 381–392.
- Repe, Božo (2002a):** Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije. Ljubljana, Modrijan.
- Repe, Božo (2002b):** Slovenska zunanja politika in mednarodni vidik slovenske osamosvojitve. V: Vodopivec, Peter (ur.): *Slovenci v Evropi (o nekaterih vidikih slovenske povezanosti s sosedi in Evropo)*. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 211–286.
- Repe, Božo (2017):** Vloga Milana Kučana v slovenski zunanji politiki. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 27, 4, 743–754.
- Repe, Božo & Darja Kerec (2017):** *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Repe, Božo (2022):** Slovensko-srbski konflikt v osemdesetih letih. *Studia Historica Slovenica*, 22, 2, 305–342.
- Reynolds, David (2013):** *Britannia Overruled: British Policy and World Power in the Twentieth Century*. Abingdon – New York, Routledge.
- Simms, Brendan (2002):** *Unfinest Hour: Britain and the Destruction of Bosnia*. London, Penguin Books.
- Šela, Ana & Darko Friš (2017):** Nova revija v primežu Službe državne varnosti. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 27, 4, 823–836.
- Šela, Ana (2021):** Contributions to the Knowledge of the Slovenian Intellectual 'Opposition' in the 1980s under the Screening of the State Security Service. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 31, 4, 601–616.

- Šela, Ana (2023):** Alternativna gibanja pod nadzorom Službe državne varnosti: mariborska kulturna scena v osemdesetih letih. *Studia Historica Slovenica*, 23, 3, 771–804.
- Šela, Ana (2024):** Operations “Venček” and “Prstan”: Monitoring of Mixed Marriages with Eastern European Citizens in Socialist Republic of Slovenia by the State Security Service in the 1980s. *Studia Historica Slovenica*, 24, 1, 207–242.
- TNA FCO 28** – The National Archives, Kew-London (TNA), Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Northern Department and East European and Soviet Department (and succeeding departments): Registered Files (N, EN and ES Series) (FCO 28).
- TNA FCO 98** – TNA, Foreign and Commonwealth Office: European Integration Department (External): Registered Papers and Digital Files (E(MX) Series) (FCO 98).
- TNA PREM 19** – TNA, Records of the Prime Minister’s Office: Correspondence and Papers, 1979-1997 (PREM 19).
- Udovič, Boštjan (2017):** ‘We Told the Truth about Yugoslavia ...’: Slovenian (Para) diplomats in 1990–1992. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 27, 4, 713–730.
- Udovič, Boštjan (2022):** ‘Danke Deutschland!’: The Political and Diplomatic Contribution of the Federal Republic of Germany to the Creation of Independent Slovenia. *Acta Histriae*, 30, 2, 535–564.
- Uradni list Socialistične Republike Slovenije.** Ljubljana, Časopisni zavod Uradni list SRS, 1963–1990.
- Valič Zver, Andreja (2013):** Demos: slovenska osamosvojitve in demokratizacija. Maribor, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, Študijski center za narodno spravo.
- Wei, Rong, Burnham, Peter, & Peter Kerr (2024):** Reassessing Thatcher’s Foreign Policy: The Sino-British Declaration 1984. *The British Journal of Politics and International Relations*, 26, 3, 848–863.
- Zupančič, Rok (2016):** Preprečevanje, prepričevanje, obžalovanje: ZDA, razpad SFRJ in diplomatsko (ne)priznanje neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije (1990–1992). *Teorija in praksa*, 53, 2, 312–344.